

ACȚIUNI EDILITARE ÎN PITEȘTII ANILOR 1835-1836

SPIRIDON CRISTOCEA*

Atestat pentru prima dată într-un document intern, la 20 mai 1388, când domnul Mircea cel Bătrân întărește mănăstirii Cozia „o moară în hotarul Piteștilor”¹, localitatea, asemenea celor mai multe din țară, a trecut în evoluția sa prin faza de sat, târg, pentru ca apoi să devină oraș. Un factor care a condiționat în mare măsură dezvoltarea Piteștiului, sub toate aspectele, a fost, ca și în cazul altor orașe, așezarea sa geografică. Situat la confluența Argeșului cu Râul Doamnei și la întretăierea unor importante căi de comunicație care duceau în Transilvania, prin Brașov și Sibiu, și în sud, spre Dunăre și Peninsula Balcanică, a favorizat dezvoltarea sa economică, care, la rândul ei, a influențat apoi alte aspecte ale istoriei sale.

Din păcate, deși a avut o istorie bogată, despre Pitești s-au scris puține lucrări, acest fapt datorându-se nu lipsei de informații, cât, mai ales, lipsei de preocupare din partea cercetătorilor.

Dacă despre istoria Câmpulungului, astăzi al doilea oraș ca mărime al Argeșului, s-au publicat cinci monografii și un număr mare de studii și articole, Piteștiului i-a fost dedicată prima monografie de abia în 1988, cu ocazia împlinirii a 600 de ani de la prima atestare documentară². Tot în rândul volumelor dedicate orașului amintim pe cele ale unor cercetători de la Arhivele din Pitești³, după cum menționăm volumele a doi arhitecți care, deși nu sunt argeșeni, au prezentat aspecte ale evoluției edilitare a orașului, mai ales în secolul al XIX-lea⁴.

Cutremurul din 11 ianuarie 1838 și incendiul din 18 august 1848, la care s-au adăugat răutatea și nepăsarea, au dus la dispariția unei mari părți din zestrea edilitară a Piteștiului, astfel că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se trece la reconstruirea și sistematizarea orașului. Cum arăta orașul înainte de aceste calamități nu prea știm pentru că nici călătorii străini, nici ceea ce se păstrează astăzi în arhive, nu ne ajută prea

---

* Muzeul Județean Argeș, Pitești.

¹ D.R.H., B, vol. I, nr. 9, p. 25-28.

² Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei Române, București, 1988.

³ *Pitești, mărturii documentare 1388-1944*, vol. I, București, 1988, apărut sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, autori Teodor Mavrodin, Mircea Gâlca, Violeta Sima, Lucian Pribeagu, Dan Pintilie; Teodor Mavrodin *Istoria Primăriei Pitești*, Editura „Pământul”, Pitești, 1996.

⁴ Andrei Pănoiu, *Arhitectura și sistematizarea așezărilor din Argeș și Muscel, sec. XVIII-XIX*, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Argeș, 2004; Eugenia Greceanu, *Ansamblul Urban Medieval Pitești*, Paralela 45, 2007.

mult. Și totuși în arhive se mai găsesc date, care din păcate n-au fost cercetate de istoricii moderniști, astfel că nu putem ști cum arăta orașul până la Regulamentul din 1831 care a însemnat un moment important în modernizarea și sistematizarea atât a așezărilor urbane, cât și a celor sătești.

Dacă Paul de Alep apreciază, la 13 ianuarie 1657, că Piteștiul era un „târg”⁵, Domenico Sestini, la 20-30 mai 1780, consideră că localitatea era „un wrasce, adică oraș, alcătuit din 250 de locuințe, cu 7 biserici sărăcăcioase și câteva mănăstiri”⁶, Franz Joseph Sulzer, la 1781, îl considera „un târg domnesc liber”⁷.

În afară de cutremure și incendii, o parte din monumentele orașului au dispărut și ca urmare a acțiunii edیلor din anumite perioade, astfel că au fost demolate Schitul Buliga, în locul lui construindu-se în 1898-1899 Palatul Administrativ al Județului Argeș, astăzi sediul Muzeului Județean Argeș, biserica Sf. Nicolae, demolată în 1962, iar în bombardamentele de la sfârșitul celui de al doilea război mondial a dispărut Biserica calvină ș.a.⁷

Cu secolul al XIX-lea începe o perioadă de modernizare a orașului, în acest sens înscriindu-se și podirea unor străzi. Nu știm când a fost podit orașul, dar la 1816, când trece prin oraș, baronul austriac Ludwig von Stürmer nota: „Ulițele din Pitești sunt podite, dar destul de prost, cu dulapi grosolani”⁸. Podite înainte de 1816, acestea s-au deteriorat cu timpul, astfel că un raport al Magistratului orașului Pitești, din 1835, ne furnizează detalii despre acest aspect (Fig. 1).

Fig. 1. Strada Șerban-Vodă, astăzi strada Victoriei.

⁵ Călători străini despre Țările Române, vol. VI, București. 1976, p. 164.

⁶ Mihail Caratașu, Paul Cernovodeanu, Nicolae Stoicescu, *Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei, Neofit I Cretanul*, în „Biserica ortodoxă română”, XCVIII, nr. 1-2, 1980, p. 271.

⁷ Vezi: Spiridon Cristoccea, Marius Păduraru, *Monumente de cult dispărute din orașul Pitești în „Monumentul”, partea I, Lucrările simpozionului național Monumentul - Tradiție și viitor*, ediția a XI-a, Iași, 2009, Iași, 2010, p. 69-86.

⁸ Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea, serie nouă, vol. I 1801-1821, București, 2004, p. 708).

La 20 martie 1835, C. Lerescu, „prezidentul“ Maghiștratuui Pitești, cu alți semnatari (cilenii Pandeli Popescu și Gheorghe Costandin) trimite raportul 164 către Marea Vornicie din Lăuntru prin care informează că „ulița târgului cea mare“ (str. Șerban Vodă, azi str. Victoriei n.n.), podită „din vechime... cu scânduri“, nu mai poate fi folosită, întrucât unele scânduri „au scăpat, s-au scurtat, iar altele au putrezit“. Ca urmare la trecerea trăsurilor „scăpând picioarele trecătorilor pântr-acele, al doilea la vreme de ploaie să face și un noroi, cu deosebire fiind locurile bălțite“. De aceea, conducerea Maghiștraturii cerea Vorniciei, spre a fi de „folos opștesc“, ca pe „toată lumina uliții, din cap până în cap“ să se aștearnă „pod de piatră mărunță, până a să îndeletnici a-i face caldarâm, și pă dă amândoa părțile podului să să facă și câte un șanț“ în care să se scurgă apa și tot „murdalâcul“. Din aceste șanțuri apa și tot „murdalâcul“, prin niște „resuflări“, urma să se scurgă „într-alt șanț mai mare, ce să află pă supt prăvălii, încă din vechime“. La acest raport al Maghiștratuui Pitești, Vornicia îi cerea la 22 martie 1835 prin porunca 195 ca să informeze „ce poate costisi“ lucrarea și „dă ce lungime să află ulița, cum și ce lărgime“, după care urma să se dea aprobarea sau nu“.

La porunca Vorniciei 195/22 martie 1835, aceeași conducere a Maghiștratuui Pitești trimite Vorniciei un raport, primit de acesta la 24 aprilie 1835, din care aflăm că „s-au măsurat toată lungimea uliții, din cap până în cap, cum și în piață, dă curmeziși, și au eșit stânjâni cinci sute, iar în lat, pe la cătun loc, stânjini 5, pe la altele 3 și 4, iar la cele ce sânt din nou făcute binale, pă de-amândoa părțile, din anu trecut, până la 6 stânjâni“. În privința „ce poate costisi“, Maghiștratul ruga Vornicia ca „mai întâi să se trimeată ingineri, cel care cunoaște bine căta cheltuială merge“.

La 26 aprilie 1835 Vornicia făcea cunoscut Maghiștratuui Pitești că în ceea ce privește „cheltuiala ce va putea costisi așternerii cu piatră a uliții cei mari“ aceasta urma „a să răspunde de lăcuiitori, căți vor avea proprietate în pomenita uliță“. Nu știm cum s-a rezolvat până la urmă pietruirea Uliții mari pentru că nu mai avem informații.

Tot în 1835, o altă stradă din oraș are probleme. La 4 iulie 1835, prin raportul 465, Maghiștratul Pitești (președinte C. Lerescu) raporta Vorniciei din Lăuntru că „podu după ulița cea din dosu târgului⁹ să află cu totul în proastă stare“. Din această cauză, „nu să mai poate preumbla cu altcevași, decât numai cu picioru, și pă lângă acestea, este și un batac plin dă murdalâc și cu o apă neagră pe care o socotim ca o boală“. Întrucât unii proprietari „au și câteva umblători scoase în uliță... vătămătoare sănătății hălăduitorilor“, Maghiștratul a cerut acestor proprietari „ca podul să-l prefacă făcând caldarâm... iar umblătorile să le mute mai îndărăt“. Întrucât proprietarii nu s-au conformat, Maghiștratul ruga Vornicia „ca prin cinstita cărmuire să fie supuși ca să facă caldarâm cu care să astupă și batacu, cum și umblătorile să le mute“ (Fig. 2).

La raportul Maghiștratuui 465/4 iulie 1835, Vornicia îi răspundea la 8 iulie că a scris Ocârmuirii Argeș „să facă din parte-i cuvenita punere la cale spre întocmai îndeplinire și să raportuiască“. În același timp, prin porunca Vorniciei 327/8 iulie 1835, Maghiștratul era înștiințat că a scris Ocârmuirii „să facă și din parte-i cuvenita punere la cale“.

Întrucât Maghiștratul s-a adresat și Comitetului Carantinelor, acesta prin raportul 802/9 iulie 1835 face cunoscut Vorniciei că a primit și un raport al „dohtorului

⁹ Autorii monografiei din 1988 o identifică cu „probabil actuala stradă Teiuleanu“, p. 124.

de ocrugul al 4-lea Carol Secheli“ cerându-i să poruncească Ocârmuirii „curățirea aceluia pod... a căroro putoare negreșit că vatămă sănătatea“.

Răspunzând, la 14 iulie 1835, poruncii Vorniciei 527, Ocârmuirea Argeș prin raportul 4945 făcea cunoscut că „va pune Ocârmuirea în urmăre dregerea însemnatului pod“ (Fig. 3).

Fig. 2. Piața Episcopiei din Pitești.

Răspunzând la porunca Vorniciei 528, Magistratul Piteșului îi raportează, la 24 iulie 1835, că în vederea rezolvării situației s-a încheiat un contract cu un „Damian meșterul dă caldarâm“ cu care au fost de acord proprietarii, cu excepția unui „Hristea Vaciu cel care pricinuieste acum de a-și muta umblătoarea“. Pentru a arăta meșterului lărgimea uliții, pe 19 iulie Magistratul împreună cu câțiva din deputații mahalalelor s-au deplasat la fața locului și cu „proprietarii de case și dă prăvălii ai părții locului ș-au și încheiat jurnal cu coprindere ca să să tragă fieșcare înapoi“. În privința lui Hristea Vaciu și Nedelciu bogasierul aceștia trebuiau „să-și tragă plimbările ce le au dă înapoi, fiind scoase afar în lumina uliții“. De asemenea, chir Costandin Moraitu, ce avea „un zid ce este lipit de case, făcut mai în urmă, eșit, iarăși, din linie afar, urmează a și-l trage înapoi cum și palimaru dă lemne șindrilit ce-l are în stâlpi de-a curmeziș peste uliță de la o păreche de case la alta“.

Întrucât toți proprietarii „s-au tras înapoi“, Magistratul spera „că de cuviință este a să trage umblătorile amândouă înapoi și acel scos dă zid, cum și palimaru să-l ridice“. De aceea, Magistratul cerea ca Vornicia să dea „cinstită poruncă unde să cuvine a să pune în lucrare până este vremea bună“.

Prin raportul, 282 din 5 iulie 1836, înaintat Vorniciei, Magistratul Pitești Vorniciei, se făcea cunoscut că s-a săvârșit „caldarâmu pă ulița din dosu târgului, în vâpseaua neagră“ cu excepția celei din dreptul bisericii Sf. Nicolae al cărui preot „au

dat răspuns că biserica n-are stare nici cum de a să face caldarâm“. În această situație „ca să nu să zmintescă și celălalt caldarâm săvârșit“, Magistratul a dat 350 lei din banii casii, „atât plata meșterului, cât și plata materialelor trebuincioase“.

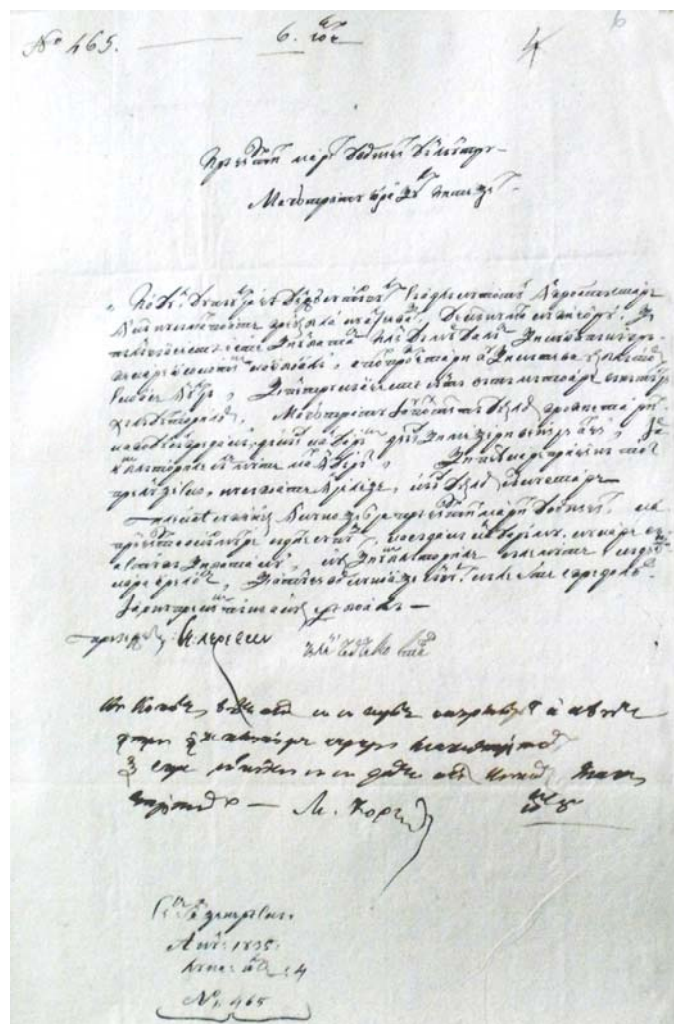

Fig. 3. 4 iulie 1835 - Adresa lui C. Lerescu, președintele Magistratului orașului Pitești, către Marea Vornicie din Lăuntru privind repararea podului din Pitești.

Făcând însă „scumpă cercetare, s-a văzut că biserica avea 1.125 lei (1.000 lei de la răposatu Toma, pentru pomenirea sufletului său, 35 lei-embatic de la o prăvălie stăpânită de locuitorul Chirul, 15 lei-embatic de la Pandele Areșanu, 15 lei-embatic de la Velcea cizmaru, 40 lei chirie de la o prăvălie a bisericii în vopseaua galbenă). De

aceea, Magistratul cere Vorniciei ca să „poruncească unde să cuvine a să slobozi bani cheltuiți, suma ce s-au însemnat mai sus, dă la arătatu venit al bisericii“.

La raportul Magistratului 282/5 iulie 1836 Vornicia răspunde, la 10 iulie 1836, că cei 1.000 lei lăsați de răposatu Toma „nu să pot supăra“, urmând ca în înțelegere cu Ocârmuirea județului „a se secvestra numai venitul bisericii, ce să însumează din embatic până la lei 90 pă an... să să ia pă doi sau trei ani înainte pentru datoria bisericii către Magistrat“.

După incendiul din august 1848, care a distrus o parte din vechea arhitectură a orașului, a început în a doua jumătate a secolului al XIX-lea o susținută activitate constructivă, clădirile din zona centrală având parterul destinat activităților comerciale, iar etajele pentru locuința proprietarilor. După anul 1960, odată cu industrializarea orașului, s-au demolat parțial sau total clădirile din zona centrală (str. Șerban Vodă, str. Doamna Bălașa, str. Teiuleanu, str. Târgu din Vale, str. 1 Mai) făcându-și loc noua arhitectură.

URBANISTIC INITIATIVES IN PITEȘTI IN THE PERIOD 1835-1836

Abstract

The documents preserved at the National Archives from București show the efforts of the Magistrate of Pitești to modernize the streets of the town. Among his initiatives was that of changing the wood floor of the main street.